

**KUCHLI TA'SIR ETUVCHI ZAHARLI MODDALAR BILAN
ZARARLANGANLARGA BIRLAMCHI TIBBIY
YORDAM KO'RSATISH**

*Askarova Dilfuza Sharifboyevna
Urganch Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kuchli ta'sir etuvchi zaharli moddalar bilan zararlanganlarga birlamchi va shifokorgacha tibbiy yordam ko'rsatish va uning ahamiyati haqida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: favqulodda faziyat, tibbiy yordam, zahar, tez tibbiy yordam, birlamchi.

Kimyoviy moddalar xalq xo'jaligida keng ishlatiladi. Bu moddalar ichida inson organizmiga xavfli ta'sir etuvchi guruhlar ham bor. Bu guruh kuchli ta'sir etuvchi zaharli moddalardir (KTZM). Tinchlik davrida ishlab chiqarishdagi avariya, halokatlarni, tabiiy ofatlar natijasida KTZM tashqi muhitga tarqalib, ishchi-xizmatchilarni, atrofdagi aholini ommaviy zararlashi mumkin. KTZMdan ammiak, xlor, azot, sulfat va xlorid kislotalari, ammafos, butefos, metil merkaptofos, dixlafos xalq xo'jaligida keng qo'llaniladi. Ammiak rangsiz gaz, o'ziga xos hidi (nashatir spirtining hidi) bor. 33-35°C da rangsiz suyuqlikka aylanadi. Ammiakning quruq aralashmasi havo bilan 1:3 nisbatda portlash xususiyatiga ega. Ammiak nafas yo'llariga va ko'zga kuchli ta'sir etadi. Ko'zda kuchli og'riq va achishish, yosh oqishi, burunning bitishi va azobli yo'tal kuzatiladi. Suyuq ammiak terini kuydiradi. Xlor sariq-yashil rangli gaz, tez bug'lanadi, o'ziga xos hidi bor, havodan ikki marta og'ir, suvda yaxshi eriydi, 57 atmosfera bosim ostida to'q yashil rangli suyuqlikka aylanadi. Uni idishlarda saqlanadi. Suyuq xlor atmosferaga chiqsa bug'lanadi va oq tuman hosil qiladi. Og'ir zaharlanishda shilliq pardalar kuchli ta'sirlanadi, ko'zda, burun, tomoq yo'llarida achishish va og'riq, yosh oqishi, hansirash kuzatiladi va teri, shilliq qavatlar ko'karadi. Og'ir zaharlanishlarda ko'pincha o'pka shishadi va o'lim bilan tugaydi. Metil merkaptafos och sariq rangli tiniq suyuqlik, o'tkir noqulay hidli, 30% va 70% li eritmasi daraxt va g'ozalarni hasharotlardan himoya qilish maqsadida ishlatiladi. Markaziy va vegetativ asab sistemasiga ta'sir etadi. Hozirgi vaqtda qishloq xo'jaligida begona o'tlarga, zararkunandalarga qarshi, chorvachilikda zaharli kimyoviy moddalarning qo'llanilish tartibi, kimyoviy vositalardan himoya qilish bo'yicha yo'riqnomalar davlat sanitariya inspeksiyasi tomonidan qat'iy belgilab berilgan. Zaharli kimyoviy moddalarni qo'llash va saqlash bo'yicha yo'riqnomaga qat'iy rioya qilinganda aholining zararlanish xavfi mutlaqo bartaraf etiladi. Aholi

zaharlanishi bu yo'riqnomaning qo'pol buzilishi oqibatidir. Zaharlanish bu ogir kasallik bo'lib, uning oqibati tez chora-tadbirlar ko'rilishiga bog'liq. Turmushda va xalq xo'jaligida ko'pincha zaharli xossaga ega bo'lgan kimyoviy moddalar qo'llanadi. Ularni noto'g'ri ishlatish zaharlanishga olib keladi. Zaharlanishning tibbiyotga aloqador (dorilar), kasbga, qishloq xo'jaligiga oid va turmushda zaharlanish turlari farq qilinadi. Zaharlanish oqibati zaharli moddaning xossasi, organizmga tushgan miqdori, necha foizligi, organizmga tushish yo'llari, bemor sog'lig'ining ahvoli, yoshi, zaharlanishdan keyin o'tgan vaqtga qarab o'zgaradi. Ba'zan bemorlar zaharli moddani yanglishib ichib qo'yganda, qasddan ichilganda yoki ichirilganda zaharlanish yuz beradi. Zaharlanishning asosiy belgilari va tez yordam choralari darslikning amaliy qismida bayon etilgan. Sanoat va qishloq xo'jaligida kimyoviy moddalar bilan ishlaganda zaharlanishning oldini olish uchun mehnatni muhofaza qilish choralari ko'rilishi zarur. Fosfororganik moddalar (tiofos, xlorofos, karbofos, butifos, BI-58) bilan zaharlanish. Fosfor havoda alanganib yonadi va shu tufayli termik-kimyoviy ta'sir etadi. Kuyish ikki yo'l bilan sodir bo'ladi. Ingalatsiya yo'li bilan nafas a'zolari, og'iz orqali ovqat hazm qilish a'zolari kuyadi. Kasallikning yashirin davri 15-20 daqiqa. So'ngra markaziy asab sistemasi, ovqat hazm qilish, nafas olish, siydik ishlab chiqarish, tayanch-harakat a'zolarida turli-tuman belgilar paydo bo'ladi (amaliy qismda belgilari va tez yordam ko'rsatish berilgan).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. R. U. Muhitdinov, N.S. Tojiboyev. Favqulodda vaziyatlarda tibbiy yordam ko'rsatish . 2003 y.
2. O. Xasanov. Favqulodda vaziyatlarda tibbiy xizmat ko'rsatish tartibi. 2006 y.
3. Y. Allayorov. Y. Tojiboyev. Favqulodda vaziyatlarda tez tibbiy yordam asoslari. 2007 y.
4. D. M Sobirov. Shoshilinch holatlar. 2007 y.
5. Е. И. Чазов. Неотложные состояния и экстренная медицинская помощь. 2005 г